

НА ЛІРНИЦЬКИХ МОГИЛКАХ... (роздуми зі Всеукраїнського семінару-практикуму з наукової реконструкції традиційної культури)

Михайло Хай

Стан збереженості й дослідженості українського лірництва як одного з найфеноменальніших виявів нашої культури і духовності на сьогодні вимагає значно ретельнішої та сумліннішої уваги з боку громадськості, істориків культури та фахівців-кобзарознавців. Продовжуючи роздуми про невітшну долю лірництва в до- і післяфонографічний період фіксації та дослідження цього явища нашої традиційної культури, маємо зазначити, що становище, яке склалося в українському музичному епікознавстві внаслідок надто ревню й тенденційно інспірованих квазінаукових спроб «порятунку кобзарства» наприкінці XIX — у XX ст. та виявів неповажного ставлення окремих виконавців-етнофорів і навіть окремих учених-фольклористів до лірників лише як до жебраків, носіїв нібито «нижчої», порівняно з кобзарями й бандуристами, музично-виконавської естетики, насправді не відповідає ні фактологічній, ні науковій істині. А літературо-центристські й зафілологізовані дослідження лірництва навіть таких серйозних дослідників, як П. Мартинович, П. Демуцький, Боржковський, В. Гнатюк, попри весь їх визначний внесок у вітчизняне й світове лірнікознавство, не змогли сприяти об'єктивній оцінці цього на правду неперевершеного високоестетичного феномену. Зіставлення його не лише з вершинами українського музичного епосу (билинами, думами, історичними піснями, псалмами, кантами, баладами, співанками-хроніками тощо), що співалися в давнину під гусли, кобзу та бандуру, але й з його лірницькими й пісенно-співацькими аналогами в європейському та світовому епікознавстві, доводять, що українські лірницькі практики не лише не поступаються, але й у більшості випадків відчутно перевершують їх і щодо есхатологічного заглиблення у внутрішній світ самих співців, і щодо

рівня екзальтації оспівуваних ними біблійних сюжетів та життєвих ситуацій.

У цьому контексті кожна спробу пролити світло на недостатньо ще розроблену в нашій науці ділянку музично-інтонаційної та структурно-типологічної сутності українського лірництва, яке з кожним таким дослідженням набирає щоразу більшої цінності й ваги на тлі інших музично-епічних мандрівницьких практик світу, важко переоцінити. Не менш важливо — не випускати з поля зору громадськості України, Європи і світу загалом стану дослідженості й меморіальної збереженості цих феноменальних святинь нашої духовності та культури. Тоді, коли на розгляд ЮНЕСКО від України висувуються далеко не найкращі зразки пісенної культури Дніпропетровської області, а феномени підголоскової поліфонії безсмертної полтавської Крячківки, історичної думової і псалмової епіки кобзарсько-лірницьких практик України, інструментальної та пастирницької музики Карпат, Волині й Наддніпрянщини, а також питання стану їх збереженості й оцифрування у фонозбірниках України залишаються поза увагою, саме час заявити, що ці унікальні святині, якими наш народ вигідно різниться від решти світу, перебувають під смертельною загрозою. Вирішення таких важливих питань щодо збереження культурної спадщини не можна полишати на відкуп хоч і дуже активних, але недостатньо кваліфікованих ентузіастів-аматорів.

Дивно констатувати, чому багаторічна системна праця видатної дослідниці українського думового епосу професора Софії Грици, що вилася в багатотомні фоліанти музичних транскрипцій українських народних дум та теоретичних розвідок про них досі не удостоїлася не лише жодної державної нагороди, але навіть елементарної фінансової підтримки. На цьому

ті висунення пересічного фольклорного гурту з Дніпропетровщини на відзнаку ЮНЕСКО виглядає щонайменше нескромно і некоректно.

Так само вкрай недостатня увага з боку влади надається вивченню й популяризації культурних феноменів українського лірництва, традиційного інструменталізму, фінансуванню видання унікальних записів із фондів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (далі – ІМФЕ ім. М. Т. Рильського) та інших фонотек країни. Адже саме від публікації нотних видань цих безсмертних творів народного Генія залежить оцінка Європою і світом цих феноменальних явищ української духовної культури.

Не заглиблюючись у суть цієї болючої проблеми, зосередимось на конкретиці стану збереженості меморіальних місць, пов'язаних з іменем славетного представника чернігівської кобзарсько-лірницької школи лірника Аврама Гребеня. Під час Всеукраїнського семінару-практикуму з науково-виконавської реконструкції традиційної культури, який відбувся в Чернігові 21 листопада 2016 року за підтримки Департаменту культури, туризму, національностей та релігій Чернігівської ОДА та Чернігівського обласного філармонійного центру фестивалів і концертних програм, автор цих рядків виступив зі «Словом про стан збереженості й дослідженості репертуару лірника Аврама Гребеня» (з ілюстрацією фонограм із фондів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського та нотних транскрипцій аналітичного типу «Думи про Марусю-Богуславку», згаданої вже псалми «Про Лазаря» та понеділкового танцю «Чоботи», здійснених старшим мистецтвознавцем ІМФЕ В. Атаманчуком).

Під час проведення вищеназваного заходу також відбулися майстер-класи традиційної лірницької співогри зі сліпими лірниками та всіма охочими, звіт троїстих музик Академічного ансамблю пісні і танцю «Сіверські клейноди» (художній керівник – заслужений діяч мистецтв України Сергій Вовк), презентація книг Михайла Хая «Микола Будник і кобзарство»,

Михайла Хая та Лідії Федоронько «Динаміка фольклорної традиції сіл Лютовиська та Биличі на Старосамбірщині», а також великий концерт за участі цехмайстрів Київського кобзарського цеху Миколи Товкайла та Львівського лірницького цеху Михайла Хая, сліпих лірників Олександра Тріуса (Ромни) та Лайоша Молнара (Львів).

Утім, сумною преамбулою до успішної роботи семінару-практикуму стали відвідини попередні пам'ятних місць лірника А. Гребеня – хати, де він проживав свої останні дні, та могили вічного спочинку в селі Дмитрівка Менського району Чернігівської області. Стан хати й могили, розповіді односельців, які прийшли на звуки ліри й бандури, відкрили перед учасниками семінару та тележурналістами (за присутності представника райвідділу культури з Мени) страхітливу картину блюзнірського ставлення місцевої влади до пам'яті видатного лірника, носія славетної чернігівської кобзарсько-лірницької школи, учня безсмертного її представника, уславленого на цілий світ Терешка Пархоменка. На запитання, як ставиться влада району до цього кричущого факту, чиновник від районного відділу культури заявив, що поки в області не запрацює туристична програма, пов'язана з визначними місцями Чернігівщини, нічого не зміниться ні в Дмитрівці, ні в інших селах району.

Радіо-, відео- та фотосюжети, привезені з Дмитрівки, та обговорення ситуації на семінарі-практикумі спонукали всіх до прийняття спільної думки – необхідно організувати подібні рейди по всіх пам'ятних місцях і могилах визначних носіїв-етнофорів української традиційної кобзарсько-лірницької епіки України силами не лише кобзарсько-лірницьких цехів, але й громад усіх сіл і міст, на територіях котрих проживали і знайшли свій вічний спочинок славетні співці старцівських мандрівницьких практик. Основний тягар цієї праці мусить лягти, як і в ситуації з нинішніми воєнними діями на Сході України, знову-таки на плечі фахівців-науковців та волонтерів-добровольців так званого «внутрішнього фронту».